

Niğde Bor Kılavuz Köyü Halı Ve Kilim Dokuma Örnekleri

Nigde Bor Kılavuz Köyü Carpet And Rug Weaving Samples

Dr. Öğr. Üyesi Semra KILIÇ KARATAY

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Öğretmenliği
ORCID: 0000-0002-0161-5862

ÖZET

Dokuma sanatlarımızdan olan halı ve kilim günümüze kadar gelebilmiş kültür varlıklarımızdandır. Halı ve kilim dokuma sanatı diğer sanatlarda olduğu gibi ilk olarak insanoğlunun ihtiyacı sonucunda ortaya çıkmış daha sonra sanat olmuştur. Zamanla halı ve kilim dokumaların desen ve kompozisyonlarında zenginleşme olmuş ve toplumlar aynı desen üzerinden seri üretim yapması bu sanat dalının zanaat olmasına sebep olmuştur.

Dokuma sanatı insanoğlunun büyüklerinden usta çırak ilişkisi doğrultusunda öğrenilebilen bir sanattır. Niğde Bor ilçesine bağlı Kılavuz köyünde çeyrek halısı, minder halısı, taban halısı ve farklı tekniklerde dokunmuş düz dokuma örnekleri bulunmaktadır. Köyde elde edilen örneklerin desen kompozisyonları incelendiğinde yöreye ait desen kompozisyonları ile bölgenin çevresinde yer alan Konya yöresi Arısama halıları ile Aksaray bölgesinin Taşpınar dokumalarının desen özellikleri görülmektedir. Köyde önceleri geçim kaynaklarından olan ve çeyizlerin vazgeçilmez parçaları oluşturan halı ve kilim dokumacılığı iki binli yıllardan sonra önemini kaybetmiştir.

Köyde yapılan alan araştırması ile elde edilen dokuma örneklerinin genel durumu, hammaddesi ve kullanım alanlarına göre sınıflandırılması yapılarak elde edilen bilgiler halı ve kilim dokumalarının görselleri ile desteklenerek paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Kılavuz, halı, Kilim, Sanat

ABSTRACT

Carpet and kilim, one of our weaving arts, are among our cultural assets that have survived to the present day. Carpet and kilim weaving art, as in other arts, first emerged as a result of human needs and later became an art. Over time, there has been an enrichment in the patterns and compositions of carpet and kilim weaving, and the mass production of societies on the same pattern has caused this branch of art to become a craft.

The art of weaving is an art that can be learned from the elders of mankind in line with the master-apprentice relationship. There are quarter carpets, cushion carpets, floor carpets and plain weaving samples woven in different techniques in the Guide village of Niğde Bor district. When the pattern compositions of the samples obtained in the village are examined, the pattern compositions of the region and the pattern characteristics of the Arısama carpets of the Konya region and the Taşpınar weavings of the Aksaray region are seen. Carpet and kilim weaving, which used to be an indispensable part of dowry and a source of livelihood in the village, lost its importance after two thousand years.

It is aimed to share the information obtained by classifying the weaving samples obtained by field research in the village according to the general condition, raw material and usage areas, supported by the visuals of carpet and rug weaving.

Keywords: Niğde, Guide, Carpet, Rug, Art

1.GİRİŞ

Halıcılığın çok eski bir geçmişi vardır. Arkeolojik araştırmalara göre tarihsel devirlerde yaşamış insanlar; ağaç kabuğu ve liflerini örerek ilk dokumayı meydana getirmişlerdir (Gülcemal, 1997: 14).

Türkler, konutlarının en başta gelen mobilya olan halının yapılmasına büyük önem vermişlerdir. Çok eskiden her genç kız, evlendikten sonra oturacağı evi süsleyecek halıyı kendi eliyle dokumak zorundaydı (Arseven, 1980: 123).

Kaynaklara göre halı, Orta Asya'da yaşayan Türk sülale ve devletlerinde, sadece bir örtü veya süsleme malzemesi değil, taht örtüsü olarak da kullanılmaktaydı (Kırzioğlu, 1995: 39).

Halı ve kilim dokumaları kirkitle dokumalar olarak da bilinmektedir. Kirkitle dokumalar tezgaha gerilerek takılmış çözümler telleri arasına ters ve düz olmak üzere atkı ipinin atılarak kirkitle veya tarak yardımı ile sıkıştırılması sonucunda elde edilen yaygın türleridir. Kirkitle dokumalarda düğüm atılarak hav yüksekliği olan dokumalara halı, düğüm atılmadan atkı ipinin sıkıştırılması ile dokunan dokumalara kilim dokumalar denilmektedir. Düz dokumalar üzerine zili, cicim, sumak gibi çeşitleri vardır. Ayrıca kilim dokuması yapılırken deseni oluşturmak için ilikli, eğri atkılı, kontürlü gibi vb dokuma teknikleri vardır.

Yerleşik yaşamda büyük yeri olan geleneksel dokumalar, Yörük ve Türkmenlerin konar-göçer hayatında da büyük öneme sahiptir (Üner ve Başaran, 2017:218).

Orta Anadolu'nun Nevşehir, Niğde ve Konya'ya kadar inen alan içinde adeta, yörenin özgün doğal ve arkeolojik yapısına paralel olarak, diğer halı bölgelerinden farklı renk, boyut, kompozisyon ve desen özellikleri ile geometrik üslubun en güzel çeşitlemelerinin dokunduğu halılardır (Gülgönen, 1997: 4).

Kirkitle dokumalar olarak bilinen halı ve kilim dokumacılığının tarihinin Niğde bölgesinde çok eski zamanlara tarihlendiği bilinmekte olup yörede yaşayan ve halı ve kilim dokuyan insanlar dokumada koyunlardan elde edilen yünleri dokuma sanatında ham madde olarak kullandığı düşünülmektedir. Dokuma sadece Niğde merkez bölgelerde değil Niğde'nin köy ve kasabalarında da yapılmaktadır.

Niğde Bor ilçesine bağlı Kılavuz köyü halı ve kilim dokumacılığı yapan dokuma köylerimizden olup bugün halı veya kilim dokumacılığı bitmiştir denilebilir. Köyde her evde bulunan dokuma tezgahları sökülerek yakılmış ya da farklı bir ihtiyaç sonucunda kullanılarak işlevini kaybetmiştir. Dokuma iplerinin depolarda saklandığı veya çürümeye başladığı da elde edilen sonuçlardandır. Evlerde bulunan dokuma örnekleri incelenerek genel durumları hakkında bilgi edinilmiştir (Avşar, 2021).

Eskiden dokuma köyü olan Kılavuz köyünde bugün sadece öncesinde dokunmuş dokuma örnekleri bulunmaktadır. Evlerde bulunan dokuma örnekleri ya satılarak ya da değişim yapılması dokumaların sayısında azalmaya sebep olmuştur. Dokumalarda kullanılan dokuma iplerinin hazırlanması dokuma öncesi dokumacı bayanlar tarafından hazırlanmaktadır. Düğüm atmakta

kullanılan dokuma ipleri doğadan yetişen bitkilerin kök, yaprak veya kendilerinin ipler ile birlikte kaynatılması ile elde edilmektedir.(Altındaş, 2021).

2. NİĞDE BOR- KILAVUZ KÖYÜ HALI VE KİLİM DOKUMA ÖRNEKLERİ

2.1. Halı dokuma Örnekleri:

Geleneksel el dokumalarının en önemli grubunu oluşturan halı bir yere sermek, örtmek, perde vb. amaçlarla kullanmak üzere üç iplik (argaç, arış, ilme) sistemine dayanılarak yapılan havlı (tüylü) ve düğümlü dokumalara denir (Deniz, 2000: 72).

Tezgâha dik gerilen ipliklere “çözgü” veya “arış”, yan atılan ipliklere “geçki” veya “argaç”, hav denilen tüyleri meydana getiren ipliklere ise “düğüm” veya “ilme” denilmektedir (Deniz, 1984: 18-19).

Köyde elde edilen halı dokuma örnekleri taban, çeyrek, yastık, minder, seccade ve heybe dokumalarıdır. Genel durumları sağlamdır. Hammadde olarak atkı, çözgü ve dokuma iplerini koyunyününden elde edilmiştir (Altındağ, 2021).

2.1.1. Taban Halı dokuma Örnekleri: Ebatları büyük olan ve evin odasını kaplayan dokuma örnekleri olup ölçüleri ortalama olarak 180X250 cm aralığındadır. Evlerde Halı dokuma örneklerinin yer yaygısı olarak kullanılan taban halısı dokuma örneklerinin görsellerini almak evlerde odaların küçük olması nedeni zorlamıştır.

Örnek 1. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 2. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 3. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

2.1.2. Çeyrek Halısı dokuma Örnekleri:

Taban halısı dokuma örneklerine göre daha küçük olup 120X180 cm ölçülerinde olan dokuma örnekleridir. Kapı girişlerinde veya daha çok küçük odaların sergisinde kullanılmaktadır.

Niğde yöresinde yaygın olan toplu desen örneklerine sahip dokumalarda bulunmaktadır (Akpolat, 2021).

Örnek 4. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 5. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 6. Taban halısı
(Kılıç Karatay 2021).

2.1.3. Yastık Halısı dokuma Örnekleri:

Evlerde duvar kenarlarına konulan ve içi hasır kamışı ile doldurulan dokuma örnekleridir. Köyde çeyiz geleneği devam etmekte olup yastık dokuma örnekleri hala önemli parçalarıdır (Aydın, 2021).

Örnek 7. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 8. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 9. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 10. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 11. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 12. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 13. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 14. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 15. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 16. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 17. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021)

Örnek 18. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 19. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 20. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 21. Yastık halısı
(Kılıç Karatay 2021).

2.1.4. Minder Dokuma Halısı dokuma Örnekleri:

Küçük ebatlı dokuma örnekleri olup üzerine oturmak için dokunan halı dokuma örnekleridir. Minderlerin iç kısmı genellikle sünger ile doldurulmaktadır. Desen kompozisyonları özgün olup taban, çeyrek veya yastık dokuma örneklerinin desen kompozisyonundan yararlanılmıştır (Avşar, 2021).

Örnek 22. Minder halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 23. Minder halısı
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 24. Minder halısı
(Kılıç Karatay 2021).

2.1.5. Seccade Halısı Dokuma Örnekleri:

Üzerinde namaz kılmak ve ibadet etmek için dokunan halı dokuma örnekleridir.Çift veya tek mihraplı olan dokuma örneğinde ½ rapor tekniğinde desen kompozisyonu kullanılmıştır (Aydın, 2021).

Örnek 25. Seccade halısı örneği (Kılıç Karatay 2021).

2.1.6. Heybe Halısı Dokuma Örnekleri:

Soysal'a göre heybeler genellikle at sırtındaki eyere veya semere asılarak, hayvanın iki yanına sarkan, eşit hacimdeki gözlerinde eşya taşınan, Türk halılarının güzel örnekleridir (Soysaldı, 2018,s:5).

Köyde elde edilen heybe örnekleri desen olarak birbirinin aynısı olup, ölçülerinde farklılıklar vardır. Heybeler genellikle insanların omuzunda veya at, eşek veya katır gibi yük hayvanlarının üstünde eşya taşımak için tek ve iki gözlü dokunmuş dokuma örnekleridir. Heybe dokumalar için özel çözgü yapılmayıp, kalan çözgüyü değerlendirmek amaçlı dokunmaktadır (Avşar, 2021).

Örnek 26. Heybe halısı örneği (Kılıç Karatay 2021).

2.2. Düz Dokumaların Kullanım Alanlarına Göre Sınıflandırılması:

Türk düğümü ile dokunmuş havlı dokuma örneklerinde olduğu gibi düğüm atılmadan deseni renkli iplerde atkı ile oluşturulan bez ayağı olarak dokunan dokumalara düz dokumalar denir. Düz dokumalar kilim, cicim, sumak ve zili gibi vb olarak kendi aralarında çeşitlenmektedir. Köyde elde edilen dokumalar kilim ve cicim tekniğinde dokunmuş düz dokuma örnekleridir(Avşar, 2021).

Yer yaygısı olarak dokunan örnekler kilim olup, heybe örnekleri ise cicim tekniğinde dokunmuştur. Düz dokuma örneklerinin atkı ve çözgü iplerinin ham maddesi yündür. Renkli atkı iplikleri köyde doğal yollarla boyanarak elde edilmektedir. Genel durum sağlam olup esen kompozisyonlarında zenginlik görülmektedir (Aydın, 2021).

2.2.1. Düz Dokuma Yer Yaygısı Dokuma Örnekleri:

Özellikle yaz aylarında sıcak havadan dolayı yer yaygısı olarak kullanılan dokumalardır. Desen olarak şeritler halinde dokunmuş kilim örnekleridir. Desen kompozisyonu ve dokuma tekniği olarak aynı olmasına rağmen düz dokuma kilim örneklerinin ebatlarında farklılık gözlemlenmiştir. Yer yaygısı olarak dokunan düz dokumalar arasında cicim tekniği ile dokunmuş örnekler de mevcuttur (Aydın, 2021).

Örnek 27. Kilim dokuması
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 28. Kilim dokuması
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 29. Kilim dokuması
(Kılıç Karatay 2021).

2.2.2. Düz Dokuma Heybe Örnekleri:

Genellikle küçük ebatlı dokumalar olup düz dokuma tekniğinde dokunmuş dokumalar üzerine dokuma yapılırken cicim tekniğinde farklı renkteki atkı ipleri ile sarılarak desenleri oluşan dokuma türleridir. Köyde elde dokuma örneklerinde sık cicim tekniği kullanılmıştır (Altındaş, 2021).

Örnek 30. Cicim Heybe
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 31. Cicim Heybe
(Kılıç Karatay 2021).

Örnek 32. Cicim Heybe
(Kılıç Karatay 2021).

SONUÇ

Dokumaların elde edildiği kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde koyundan elde ettikleri yünleri kirmen veya çikrikla eğirerek, atkı ve çözgü iplerini bükerek, dokuma iplerini ise kendi imkanları çerçevesinde kazanlarda boyayarak elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Kılavuz köyü bir zamanlar dokuma köyü iken günümüzde dokuma yapılmamaktadır denilebilir. Evlerde bulunan dokuma örneklerinin birçoğu yakın zamanlıdır. Çoğunlukla çeyiz amaçlı yapılan dokumalar saklanmaktadır. Köyde hayvancılık ve tarımın yoğun olması, genç neslin okur-yazar seviyesinin yüksek olması gibi sebeplerden dolayı halı kilim dokumacılığı bitmiş, dokuma örneklerinin maddi kaygılar için pazarlanması, hazır dokumalarla değişimi ve dokuma örneklerinin temizliği gibi nedenler ise köyde evlerde bulunan dokuma örneklerinin sayısının azalmasında önemli rol oynamıştır. Elde edilen 12 taban halı dokuması, 9 çeyrek halı dokuması, 27 yastık halı dokuması, 4 halı heybe, 6 minder ve 3 adet seccade örneği incelenerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Dokumaların genel desen özellikleri Niğde yöresi dokumalarını yansıtmaktadır. Niğde halı desen kompozisyonlarının yanında Taşpınar ve Arısama halısının desen kompozisyonunun kullanıldığı örneklerde mevcuttur.

Kılavuz köyünde elde edilen düz dokuma örnekleri de kullanım amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Yazın sergi veya yer yaygısı olarak daha çok kullanılan düz dokuma yer yaygısı örnekleri de elde edilmiştir. Yer yaygısı düz dokuma örnekleri kilim ve cicim dokuma örnekleridir. Heybe dokumalar cicim tekniğinde dokunmuş ancak günümüzde işlevini yitirerek evlerde dekorasyon ürünü olarak kullanılmaktadır. Günümüzde halı ve kilim dokuma örnekleri yapılmamakta, daha öncesinde yapılmış dokuma örnekleri de değerini bilmeden bilinçsizce

kullanılmakta veya değişim yolu ile kaybedilmektedir. İnsan oğlunun özenle ürettiği ve tamamında el emeği isteyen bu değerli kültür ögelerimiz halı ve kilim dokuma örnekleri gelişen teknoloji ve sanayi karşısında önemini yitirmektedir.

KAYNAKLAR

1. ARSEVEN, C.E. (1980). Türk Sanatı, İstanbul.
2. DENİZ, B. (1984). “Geçmişten Günümüze Halıcılık”, Bilim Birlik Başarı Dergisi,
3. DENİZ, B. (2000). Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
4. GÜLGÖNEN, A. (1997). 17.-19. Yüzyıl Konya Kapadokya Yöresi Halıları, [Eren Yayıncılık ve Kitapçılık](#), İstanbul.
5. GÜLCEMAL A. (1997). Halı ve Desen Teknolojisi, Tuęra Ofset, Isparta.
6. KIRZIOĞLU G, N. (1995). Altay’lardan Tuna Boyu’na Türk Dünyası’nda Ortak Motifler, Ankara, 1995
7. SOYSALDI A. (2018). Burdur'da Halı Heybe Örnekleri
8. ÜNER, İ., BAŞARAN, F.N. (2017). “Aydın İli Nazilli İlçesi Kıl Çadır Üretimi”, Akdeniz Üniversitesi, Yörük Yaşamı Kültürü ve Uluslararası Geleneksel Türk Sanatları Sempozyumu. Antalya, Kırıkkale Üniversitesi Yayınları.

Sözlü Görüşmeler ve Görsel Kaynaklar

9. ALTINDAĞ Mehmet Ali, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
10. AKPOLAT Ferdane, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
11. AYDIN Tevhide, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
12. AYDIN Hasan Hüseyin, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
13. AVŞAR Miyasiye, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
14. AVŞAR Cemile, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
15. AVŞAR Hanife, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
16. AVŞAR Ayşe, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
17. ALTINDAŞ Nuriye, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
18. ALTINDAŞ Hatice, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021
19. AYDIN İrfan, Sözlü görüşme, Kılavuz köyü, 14.09.2021